

І.А. Свінціцький
 Національний
 медичний університет
 ім. О.О. Богомольця, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ТА НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕРАПЕВТИЧНОЇ ШКОЛИ ПРОФЕСОРА В.М. ІВАНОВА В ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

Резюме

У статті, приуроченій до 100-річчя ДЗ «Республіканська клінічна лікарня Міністерства охорони здоров'я України» і 80-річчя кафедри внутрішньої медицини №3 Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, розглянуто особливості відновлення та налагодження ефективної діяльності науково-педагогічної терапевтичної школи професора Вадима Миколайовича Іванова в період після закінчення Другої світової війни. На прикладі роботи колективу кафедри в 1946/1947 навчальному році показано перші його кроки щодо відродження славних київських інтерністичних традицій і закладення нового міцного фундаменту для подальших звершень, завдяки яким клініка сьогодні є авторитетною та знаною не лише в Україні, а й за її межами.

Ключові слова

В.М. Іванов, науково-педагогічна терапевтична школа, Київський медичний інститут, історія медицини, післявоєнний період.

Роки Другої світової війни для Київського медичного інституту були періодом надзвичайно важких випробувань, адже одночасно постали завдання захисту Батьківщини і підготовки майбутніх поколінь лікарів. Уже 22 червня 1941 року до клінік закладу почали надходити поранені, постраждали при бомбардуванні міста. У перші ж дні протистоянь було мобілізовано на фронт понад 1000 студентів, близько 150 викладачів і 300 службовців, які обороняли нашу країну від нападу німецьких військ, а інші їх колеги були евакуйовані до Харкова, а згодом до Челябінська, де займалися навчальною, науковою, організаторською та лікувально-консультативною роботою [1, 2].

Героїчний подвиг українського народу, зокрема й співробітників Київського медичного інституту, дозволив перемогти ворога і повернутися до мирного життя. Післявоєнна епоха з її жорсткими порядками і вимогами поставила нові завдання перед колективом і вихованцями нашої Alma mater. Потрібно було в стислі терміни відновити та налагодити ефективну діяльність кафедр, що було вкрай важко, адже після реевакуації 7 листопада 1943 року їх приміщення здебільшого знаходились у занедбаному стані (не функціонували системи опалення, електромережі, водопроводи,

каналізації, не вистачало продовольства, ліків, білизни, посуду, реактивів, стільців, столів тощо), а деякі клініки взагалі були повністю зруйновані. Крім того, окупанти розграбували найцінніше устаткування, апаратуру, наочне приладдя, наукову та навчальну літературу.

Втім й у таких надзвичайно складних умовах колектив інституту проявив неабияку стійкість і лідерські якості, адже першим серед усіх вищих навчальних закладів міста розпочав навчальний процес. Вже за декілька років напруженої праці були відновлені функціонуючі ще до війни та засновані нові структурні підрозділи, облаштовані клінічні бази. На кінець 1946/1947 навчального року в закладі налічувалось 52 кафедри, на яких була розгорнута багатогранна діяльність. Були створені всі необхідні умови для реалізації навчальних планів, проведення екзаменаційних сесій, виробничих літніх практик, наукових конференцій, а клініцисти широко здійснювали лікувально-консультативну роботу [1].

Саме в цей час проявляється великий та яскравий потенціал науково-педагогічної терапевтичної школи професора Вадима Миколайовича Іванова (фото 1). Її основною клінічною базою від дня заснування в 1934 році була Київська клінічна лікарня для обслуговування водників (нині – ДЗ «Республіканська клінічна лікарня Міністерства охоро-

Фото 1. Професор В.М. Іванов, 1947 рік

Фото 2. Професор В.М. Іванов, доцент Є.Б. Букреєв, асистент А.П. Пелешук із групою студентів 104-го випуску Київського медичного інституту, травень 1947 року

Фото 3. Професор В.М. Іванов (4-й праворуч у нижньому ряду) у складі української делегації на XIII Всесоюзному з'їзді терапевтів. Ленінград, липень 1947 року

ни здоров'я України»), проте в 1944-1946 роках у ній проводилися ремонтні роботи, тому кафедра тимчасово розміщувалася в Київській обласній лікарні, а повернення до рідної клініки відбулося влітку 1946 року [4, 5]. Ефективна діяльність цієї школи в 1946/1947 навчальному році була одним із перших кроків до відродження славних київських інтерністичних традицій і закладення нового міцного фундаменту для подальших звершень, завдяки яким клініка сьогодні є авторитетною та знаною не лише в Україні, а й за її межами.

На кафедрі в той період працювали чудові клініцисти та добре підготовлені педагоги: завідувач (В.М. Іванов), 2 доценти (Є.Б. Букреєв, Д.Й. Гітис) і 3 асистенти (А.П. Пелешук, Р.А. Меєрзон, Б.М. Вайсбурд), які цілком відповідали займаним посадам, а також аспірант (П.В. Смолаговець) і 2 клінічні ординатори (В.В. Куліна, Ю.Є. Пахаревський). Вони викладали для студентів санітарно-гігієнічного факультету (фото 2) внутрішні хвороби на 3-5 курсах (тодішня система медичної освіти передбачала п'ятирічний термін навчання) й основи лабораторної діагностики (3 курс), рентгенології (3 курс), туберкульозу (4 курс).

На практичних заняттях майбутні лікарі опановували методику збору анамнезу, фізичні, лабораторні та інструментальні методи дослідження (3 курс), проводили курацію і поглиблений розбір хворих (4 курс), працювали субординаторами, на амбулаторному прийомі, у рентгенкабінеті та лабораторії (5 курс). Характер як курації, так й клінічних обходів на 4-му і 5-му курсах принципово відрізнявся: якщо на 4-му курсі (факультетська клініка) молодь бачила меншу кількість пацієнтів, але більш детально їх розбирала, то на 5-му курсі протягом кожного заняття студент працював із декількома хворими (за типом госпітальної клініки) [3].

До речі, базою для ведення амбулаторного прийому був Київський онкодиспансер, який мав велику перевагу над звичайною поліклінікою, адже туди, окрім онкологічних, направляли пацієнтів із захворюванням майже всіх органів і систем. Разом із тим, спеціальний онкологічний на-

прям цієї установи, на думку колективу кафедри, був вельми корисним, оскільки давав студентам можливість ознайомитися з актуальними питаннями онкології, яким приділялася недостатня увага при викладанні інших клінічних дисциплін.

Необхідно також відзначити, що, зважаючи на обмежені площі в лікарні, навчальна кімната не була виділена адміністрацією лікувального закладу, проте професор В.М. Іванов надав свій кабінет для проведення практичних занять та екзаменаційних сесій.

Лекційний курс із внутрішніх хвороб був надзвичайно насиченим. На 3-му курсі він передбачав систематичне викладання методів дослідження хворого та питань спеціальної патології, пацієнт був лише ілюстрацією до цього розділу, тоді як на 4-му курсі при вивченні захворювань серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, нирок, легень, обміну речовин, органів внутрішньої секреції, системи кровотворення, туберкульозу протягом 2-3-х лекцій розбирався один хворий з усіма індивідуальними особливостями перебігу патологічних процесів, лектор детально зупинявся на патогенезі хвороб і різних патологічних синдромів, диференціальній діагностиці, прогнозі, терапії та профілактиці даного випадку. На останньому році навчання лекції читалися за профілем госпітальної терапевтичної клініки, деякі з них були присвячені клініко-анатомічним паралелям і вирішенню диференціально-діагностичних проблем. Розбір пацієнта був коротшим, з ухилом у практичні питання діагностики і лікування, демонстрували набагато більшу кількість хворих із різними особливостями і варіантами перебігу одного й того ж патологічного процесу. Особлива увага приділялася й питанням військово-польової терапії, які детально висвітлювалися при викладанні різних розділів курсу внутрішніх хвороб.

Про добру організацію роботи і належну дисципліну на кафедрі свідчили високі показники відвідуваності лекцій та практичних занять, що становили 92% і 92,5% відповідно [3].

Навчально-методичні питання були предметом неодноразових дискусій на кафедральних засіданнях. Великою перевагою клініки було те, що її педагогічний персонал являв собою досвідчений колектив, що працював на ній і в довоєнний період. Загалом протягом цього року проведено 10 нарад, на яких обговорювалися самостійна робота студентів, облік відвідуваності лекцій і практичних занять, організація консультацій та додаткових занять, виховна робота серед молоді, дисципліна, особливості викладання терапії на санітарно-гігієнічному факультеті тощо.

Співробітники кафедри в 1946/1947 навчальному році активно займалися й науково-дослідною роботою, результати якої доповідалися на наукових форумах (фото 3) і публікувалися у фахових виданнях, також професором В.М. Івановим і Д.Ф. Чеботарьовим була написана монографія «Дивертикули шлунка».

Тематика досліджень охоплювала широке коло питань: «Клініка та діагностика раку органів травлення» (В.М. Іванов), «Клініка та лікування виразки шлунка у зв'язку з її патогенезом» (В.М. Іванов), «Застосування підсадок тканин за Філатовим при лікуванні виразки шлунка» (Є.Б. Букреев), «Застосування АПС і плазмолу при лікуванні виразки шлунка» (А.П. Пелешук), «Інфекційна жовтяниця» (Є.Б. Букреев), «Значення томофлюорографії в клініці внутрішніх хвороб» (В.М. Іванов), «Клініка і лікування абсцесів легень» (Є.Б. Букреев), «Пеніцилін у клініці внутрішніх хвороб» (В.М. Іванов), «Роль печінки і селезінки у порушенні водного обміну у хворих на малярію» (Д.Й. Гітіс), «Клініка і лікування малярії» (Р.А. Меєрзон) тощо [3].

Особливо варто відзначити роботи клініки з розробки та впровадження томофлюорографії, що поклали початок її широкому застосуванню в амбулаторних і стаціонарних умовах (до речі, згодом (у 1951 році) за цю працю В.М. Іванов та інженер М.С. Овощніков були удостоєні Державної премії СРСР). Співробітники кафедри також активно вивчали вплив різних фармакологічних речовин на діяльність шлунка [5].

Порівняно з 1945/1946 навчальним роком наукова робота значно поліпшилася, що стало можливим завдяки придбанням нової апаратури (рентгенапарат, пересувний рентгенапарат, електрокардіограф, трохоскоп, електрична центрифуга, мікроскопи (3 штуки), автоклав, електричні термостати (3 штуки), апарат для накладення пневмотораксу тощо), облаштуванню 2-х біохімічних лабораторій, проте ряд проблем залишалися невирішеними: найбільше докучала нестача реактивів і градуйованого хімічного скла, а також деяких необхідних приладів (кімографи, відмітчик часу, калориметри, фотометри, гастроскопи тощо) [3].

Активно при клініці функціонував й студентський науковий гурток, яким керував доцент Є.Б. Букреев.

У його роботі брало участь 16 осіб. За рік відбулося 8 засідань (одне з них було об'єднано з кафедральною конференцією), заслухано 7 доповідей студентів і 4 виступи доцентів і асистентів, які обов'язково супроводжувалися демонстрацією хворих. Найкращими студентськими доповідями були «Диференціальна діагностика гепатолієнального синдрому» (Толстошеева, Удовиченко), «Клініка поліцитемії» (Грабовська, Рибінська), «Інфекційні паренхіматозні гепатити» (Дорожко).

Лікувальна-консультативна робота колективу кафедри здійснювалася на базі Київської клінічної лікарні для обслуговування водників і була побудована таким чином: кожен доцент курував відділення, а асистент – сектор.

Коли в післявоєнні роки кафедра повернулася до рідної клініки, то остання представляла собою лише порожню, необладнану лікарню. Завдяки винятковому ентузіазму всіх співробітників за короткий термін було розгорнуто 150 ліжок, зокрема 80 терапевтичних, оснащено її твердим і м'яким інвентарем, встановлено рентгенівський апарат, відновлено роботу лабораторії, де виконувалося ряд досліджень. Крім цього, безпосередньо при клініці вдалося створити 6 спеціалізованих лабораторій: у 2-х кімнатах обладнали біохімічні лабораторії та в 4-х кімнатах – лабораторії фізіологічного характеру, переважно для гастрографії та фракційних досліджень.

Добре організовані фізіотерапевтичні кабінети давали можливість широко використовувати фізичні методи в комплексі лікувальних заходів. У клініці застосовувалися і розроблялися новітні на той час схеми фармакотерапії з включенням сульфамідних препаратів, антибіотиків (пеніциліну) тощо [3].

При лікарні функціонувало патоморфологічне відділення, у якому працювала доцент В.Л. Бялик із кафедри патологічної анатомії Київського медичного інституту.

Представники клініки проводили великий обсяг виховної та громадської роботи. Професор В.М. Іванов під час своїх лекцій багато часу приділяв етичним засадам поведінки лікаря біля ліжка хворого, гуманістичним традиціям київської школи внутрішньої патології. До речі, Вадим Миколайович власним прикладом неодноразово демонстрував практичну реалізацію цих принципів. Так, у голодні післявоєнні роки, знаючи, як погано харчується молодь, він організував для студентських груп, що проходили літню практику на базі кафедри, обов'язкове чаювання, причому окріп і хліб надавала лікарня, а цукор і чай професор купував за власні кошти. Спілкуючись зі студентами, він неодноразово особисто цікавився їх справами та перевіряв, чи отримують вони належну кількість продуктів [2].

Кафедра також була куратором лікувальних установ Дніпровського відділу охорони здоров'я на вод-

ному транспорті, її представники постійно проводили консультації та читали наукові доповіді у вищезазначених закладах, а також взяли активну участь в організації та проведенні відповідної конференції, що відбулася 29-31 травня 1947 року в Києві.

Однак, незважаючи на всі ці здобутки в 1946/1947 навчальному році, представники школи професора В.М. Іванова для удосконалення педагогічного процесу, подальшого розвитку наукової діяльності та підвищення ефективності лікувально-консультаційної роботи вбачали необхідність проведення деяких заходів, про які вказали в річному звіті [3]:

- розширення терапевтичної клініки до 110 ліжок, обладнання її рядом додаткових підсобних приміщень, поповнення необхідною апаратурою, дефіцитними реактивами і хімічним склом;
- збільшення кількості підручників для забезпечення належної підготовки та самостійної роботи студентів;
- зменшення педагогічного навантаження доцентів і асистентів для того, щоб вони якомога більше часу могли приділяти науково-дослідній роботі;

- зменшення кількості студентів у групі до 6-8 осіб;
- поліпшення якості підготовки випускників середньої школи, так як деякі майбутні лікарі демонстрували недостатній рівень загальних знань.

Таким видався перший рік діяльності науково-педагогічної терапевтичної школи професора В.М. Іванова після повернення до рідної «лікарні водників». Із часом клініка зміцнюватиме свій авторитет, її колектив поповнюватимуть нові видатні особистості, Вадима Миколайовича оберуть дійсним членом Академії наук УРСР та Академії медичних наук СРСР, а його вихованці сформулюють власні наукові школи, які функціонують й сьогодні. Проте все це було б неможливим без того міцного фундаменту, закладеного в надзвичайно важких умовах спільними зусиллями співробітників кафедри і лікарні в перші післявоєнні роки. Ми маємо пам'ятати про цей подвиг і на його прикладі виховувати наступні покоління лікарів, що забезпечуватимуть збереження та розвиток славних традицій своїх попередників.

Список використаної літератури

1. 160 років Національному медичному університету імені О.О. Богомольця / Є.Г. Гончарук, А.О. Андрущук, І.І. Бобрик [та ін.]; за ред. Є.Г. Гончарука. – К.: Століття, 2001. – 368 с.
2. Аронов Г.Ю. Легенди і бувальщина київської медицини (люди, факти, події, документи) / Г.Ю. Аронов, А.П. Пелешук. – К.: Століття, 2001. – 303 с.
3. Архів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – Спр. «Отчеты о работе кафедр института за 1946/47 учеб. год». – Розд. «Отчет о работе кафедры терапии санитарно-гигиенического факта за 1946/47 учеб. год». – Арк. 572-593.
4. Пелешук А.П. Історія кафедри терапії Національного медичного університету на базі терапевтичної клініки ім. академіка В.М. Іванова Київської центральної базисної клінічної лікарні МОЗ України / А.П. Пелешук, А.С. Свінціцький // Актуальні питання уражень внутрішніх органів та їх зв'язок з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС. Особливості перебігу захворювань у працівників річкового флоту: Матеріали науково-практичної конференції. – К., 1999. – С. 6-12.
5. Свінціцький А.С. Феномен академічної школи Вадима Миколайовича Іванова / А.С. Свінціцький, М.І. Дземан, Г.В. Шило. – К.: Т-во «Знання» України, 2009. – 179 с.

Надійшла до редакції 23.05.2014

FEATURES OF RESTORATION AND ORGANIZATION OF EFFECTIVE ACTIVITY OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL THERAPEUTIC SCHOOL OF PROFESSOR VADYM IVANOV IN THE EARLY POSTWAR YEARS

I.A. Svintsitskyi

Summary

In the article, dedicated to the 100th anniversary of the SI «Republican Clinical Hospital of Ministry of Health of Ukraine» and the 80th anniversary of the Department of Internal Medicine №3 of Bogomolets National Medical University, the features of restoration and organization of effective activity of scientific and pedagogical therapeutic school of Professor Vadym Ivanov in the period after the end of World War II are presented. On the example of department staff work in 1946/1947 academic year it is shown the first steps to revive the glorious Kyiv therapeutic traditions and to build a new solid foundation for future achievements, thanks to which the clinic is currently reputable and well-known not only in Ukraine, but also abroad.

Keywords: Vadym Ivanov, scientific and pedagogical therapeutic school, Kyiv Medical Institute, history of medicine, postwar period.